

SETO DEMINUTIIVID¹

EVA SAAR, TRIIN TODESK

Annotatsioon. Artikkel annab esmase ülevaate seto deminutiividest ja deminutiivsusest seto keeles. Kirjeldatakse peamisi seto deminutiivide moodustamise viise (deminutiivsufiksids ja mittesufiksiline tuletus), esinemist sõnaliigiti ning kasutusfunktsioone. Deminutiivide funktsioonide kirjeldamisel on teoreetilisteks lähtekohtadeks Jurafsky (1996) universaalse poliüsemia mudelis esitatud funktsioonid ning Ponsonnet' (2018) pakutud deminutiivide emotsionaalsete konnotatsioonide kategooriad. Et seto keeles ei pruugi deminutiivi kasutamise juhud alati haakuda ühegi seni pakutud funktsiooniga, vaadeldakse deminutiivide kasutamist ka lähtuvalt suhtlussituatsioonist.

Võtmesõnad: deminutiivtuletus, sõnamoodustus, morfopragmaatika, ekspressiivne sõnavara, lõunaeesti keel

1. Sissejuhatuseks

Seto lause *olli? vanast`aokõsõ?, jumalakõnõ!* (EKI WK) vaste eesti üldvõi kirjakeeles ei sisaldaks ilmselt deminutiive (vähemalt mitte kahte), eestlane ütleks lihtsalt: „olid vanasti [ikka] ajad, jummal (v jumalukene, issake(ne))!“ Usutavasti on kõik seto keele ja kultuuri uurijad märganud ning ka setod ise teadlikud sellest, et seto keeles kasutatakse deminutiive sagedamini kui näiteks eesti keeles.

Siinse artikli autorid on mõlemad pikemat aega seto tekstidega tegele-
lenud (üks seto sõnaraamatu koostajana, teine Tartu Ülikooli seto interdistsiplinaarse korpuse² arendajana) ning selle käigus ongi meile jäänud silma deminutiivide kõrge esinemissagedus seto keeles.

Nagu paljud varasemadki uurimused on täheldanud, hõlmab mõiste 'deminutiiv' endas mitmeid eri tähendusi ja funktsioone. Otseses

¹ Uurimus on valminud projekti „Interdistsiplinaarne seto korpus“ (EKKD41) raames ning hõimurahvaste programmi ja Kadri, Nikolai ja Gerda Rõugu pärandi toel.

² Vt <https://setko.ut.ee/avaleht>.

tähenduses väljendab deminutiiv väikest suurust, nt *laud* > *lauake* 'väike laud', sama deminutiivi funktsiooniks võib olla näiteks hellitava suhtumise väljendamine (*laud* ei pruugi väike olla). Deminutiivide funktsioonid on maailma keeltes küllalt mitmekesised, ennekõike võivad nad väljendada hellitavat suhtumist (kiindumust), viisakust ja heasoovlikkust, hüpokoristlikkust, pehmendavat-lepitavat suhtumist, ka lapse/järeltulija tähendust, naissugu, imitatsiooni ja intensiivsust/täpsust (Jurafsky 1996: 536), teisalt aga ka pejoratiivsust (halvakspanu) või hoopis augmentatiivsust, kui deminutiiv intensiivistab loomupäraselt väikest asja (Bakema, Geeraerts 2008: 1048–1049). Vainik (2012: 651) liigitab deminutiivid keelevahendite hulka, mis „sisaldavad autori emotsionaalset laetust ja viiteid tema subjektiivsetele tajudele ja kujutlustele“. Kupp-Sazonov (2019: 116) märgib näiteks, et vene keeles väljendatakse deminutiividega üldiselt kõneleja suhtumist, n-ö neutraalne ehk suurusele viitav väljendus oleks *väike maja*, mitte *majake* jne. Ponsonnet' (2018: 25) hinnangul on seni vähe andmeid deminutiivide emotsionaalse väärtuse ja rolli kohta kõnelemispraktikates, ehkki deminutiivid on ilmselt kõikidest emotsionaalsust kandvatest morfoloogilistest vahenditest kõige paremini dokumenteeritud.

Jurafsky (1996) koostatud semantilisel kaardil on deminutiivsuse alg tähenduseks *laps*. Sellel põhineb omakorda 16 funktsiooni või klassi, mis väljendavad deminutiivide semantilisi, pragmaatilisi või semantika-pragmatika piirialale jäävaid tähendusi (vt tabel 1). Hilisemas evaluatiivse morfoloogia kirjanduses nimetatakse semantilisi tähendusi kirjeldavateks/kvantitatiivseteks ning pragmaatilisi kvalitatiivseteks hinnanguteks (vt nt Grandi, Körtvélyessy 2015). Deminutiive kasutatakse ka vabandamisel või palve esitamisel viisakusvormelina (Dressler, Barbaresi 1994), nt Nõukogude Liidus defitsiidiajal, mil deminutiivi kasutamine toiduainete nimetamisel oli omamoodi etiketivormiks, öeldi vene keeles *Пожалуйста, двести грамм колбаски* 'Palun kakssada grammi vorstikest' (Zemskaja 1981: 13; viidatud Kupp-Sazonov 2019: 117 kaudu). Seega saab deminutiivide funktsioonid jagada kolme põhikategooriasse: a) semantiline, st referendi füüsilisele omadusele viitav, b) emotsionaalne, st kõneleja suhtumist väljendav, ning 3) suhtlussituatsiooniline, st viisakust väljendav või kõneakti pehmendav funktsioon (Ponsonnet 2018: 24).

Deminutiivsust on uuritud ka kultuuri osana. Näiteks Wierzbicka (1985: 168) hinnangul mängivad rikkalikud deminutiivisüsteemid

otsustavat rolli kultuurides, kus oodatakse emotsioonide ja eriti kiindumuse avalikku väljanäitamist. Selline inimesest lähtuv deminutiivne, kultuuriline viisakus on ennekõike omane õhtumaistele keeltele ja rahvastele. Animistlikuma maailmavaate säilitanud (läänemeresoome) rahvastel on deminutiivide rohke kasutamise strateegiad pigem seotud usundilise maailma entiteetidega (Arukask, Saar 2020, 2021).

Läänemeresoome keelte deminutiive ja eriti deminutiivsust on üsna vähe uuritud. Enamasti on kirjeldatud deminutiive sõnamoodustuse ja tuletussüsteemi vaatenurgast ja nende osana (vt nt Kasik 2004, 2015 ja sealsed viited; Neetar 1990; Vare 1981, 1994), eriuurimused on käsitlenud konkreetseid tuletussufikseid (nt Mägiste 1928, 1929); Kehayov ja Blokland (2007) on vaadelnud eesti keele mittesufiksilist deminutiivtuletust ning tuletiste funktsioone, Kupp-Sazonov (2019) on võrrelnud eesti ja vene keele deminutiivsufiksitate kasutust Tšehhovi teoste tõlgete näitel, Kazakovskaya ja Argus (2021) on võrrelnud deminutiivide varast omandamist eesti ja vene lastel.

Seto deminutiive on seni käsitletud kas laiemas läänemeresoome kontekstis (vt nt Mägiste 1928; Arukask, Saar 2021), laste- ja hoidjakeeleuurimustes (nt Pajusalu 2001) või nimeuurimustes (nt Joalaid 2009; Saar 2016).

Siinse artikli eesmärk on anda esmane ülevaade seto deminutiividest. Kirjeldame deminutiive moodustavaid tuletusliiteid, mittesufiksilist tuletust, tuletiste struktuuri (sh morfotaktikat) ja deminutiivide esinemist sõnaliigiti. Lisaks käsitleme seto deminutiivide funktsioone, võttes aluseks inimesest lähtuvad hinnangut andvad teooriad (Jurafsky 1996; Ponsonnet 2018), ning vaatleme eraldi ka kõnelemise etnograafiasse puutuvaid aspekte, nagu deminutiivide kasutamine eri suhtlussituatsioonides ning teemadel rääkides.

Keeled liigituvad rohkem või vähem deminutiivilembesteks. Meie oma läänemeresoome keelterühmaski on osa keeli deminutiivirikkamad (vepsa, lüüdi, karjala, lõunaesteti), deminutiivivaesemaks on hinnatud näiteks eesti keel (nt Kazakovskaya, Argus 2021; Kupp-Sazonov 2019). Seto deminutiivirohkuse näitlikustamiseks sobib hästi üks juhuslik katke muinasjutust Ello Kirsi kirjapanekutes (Salve 2008), kus 75 sõnast 15 ehk 20% on deminutiivid:

Tõi ar?, vei lumõ`uarmõ `otsa tuu latsõkõsõ. Latsõkõnõ `ütles: „Jumala-kõnõ, külmäkene tik`ś ja pauk, ma, `vaenõ lat`ś, olõ üte hammõkõsõga?!“

Jummal' hiit' kasugakõsõ tälle. Jal? ütles: „Külmäkene tik's ja pauk, ma, vaenõ lat's pal'astõ jalguga?“ Jummal' hiit' tälle kängitsekesõ?, saapakõsõ?, sukakõsõ?, mis vaia. ütles: „Külmäkene tik's ja pauk, ma, vaenõlat's, palja püükeseaga!“ Hiit' Jummal' kübärä. „Külmäkene tik's ja pauk, ma, vaenõlat's, viil palja kääkeisiga!“ Hiit' Jummal' kinda? ka? jo? tälle. Sai poisikõnõ kõõga? juundõ.

Tõi, viis [mees] selle lapsekesõ lumehange otsa. Lapsekene ütleb: „Jumalakene, külmäkene prõksub ja paugub, ma, vaenelaps, olen ühe särgikesega!“ Jumal viskab talle kasukakesõ. Ütleb jälle: „Külmäkene prõksub ja paugub, ma, vaenelaps, paljaste jalgadega!“ Jumal viskab talle jalanõukesed, saapakesed, sukakesed, mis vaja. Ütleb: „Külmäkene prõksub ja paugub, ma, vaenelaps, [olen] veel palja peakesega!“ Viskab Jumal mütsi. „Külmäkene prõksub ja paugub, ma, vaenelaps, [olen] veel paljaste käekestega!“ Viskab Jumal talle juba kindad ka. Sai poisike kõigega joonde.

Folkloorsete tekstid on ühtlasi väga head salvestid, mis aitavad vormelite kaudu esil hoida nähtusi, mis tavakeeles juba unustusehõlma vajunud (vt Peegel 2006). Folkloorsetes tekstides on deminutiivide sage esinemine ootuspärasem, seda eriti rahvalauludes ja itkudes. Seetõttu on siin artiklis vaadeldav keeleaines valitud suuremalt jaolt mittefolkloorsetest allikatest ehk tavakeelest.

Käsiteldav keelematerjal on kogutud „Seto eripäraste sõnade sõnaraamatust“ (SESS), koostatavast suurest seto sõnaraamatust (SES), mille põhjaks on Eesti Keele Instituudi eesti murrete ja soome-ugri keelte arhiivi Wiedemanni sõnavarakogu (EKI WK); Tartu Ülikooli eesti murrete korpuselt (Lindström jt 2022) jne. Oleme kogunud u 300-märksõnalise andmestiku (põhirõhk kogumisel oli sõnaliikidel, mis ei ole substantiivid ega adjektiivid), mis on märgendatud vastavalt sõnaliigile, deminutiivi funktsioonile ning mitmel juhul ka teemale (deminutiivi kasutuskontekstile). Just viimane parameeter annab lisamõõtme, aidates selgitada seto deminutiivsuse funktsioone, mis jäävad väljapoole Jurafsky (1996) semantilist kaarti. Analüüsi aluseks on enamjaolt XX sajandil kirja pandud tekstid (mõni näide pärineb ka viimaste aastate välitööde materjalidest), seega intonatsiooni ega hääldust me lähemalt ei käsitle. Sufiksilise deminutiivimoodustuse puhul võib algne deminutiivne tähendus kaduda ning sõna leksikaliseeruda neutraalse tähendusega (Arukask, Saar 2021: 12), seetõttu püüdsime siit tööst välja jätta leksikaliseerunud tähendusega sõnad, kus deminutiivsus ei ole sõna tähenduses enam tajutav, näiteks *pikkäne*

'pikne' (1), *liivikäne* 'vihmauss' (2). Samasuguseid näiteid leidub ka eesti kirjakeeles ning teisteski keeltes.

- (1) *pikkäne põrahut', üte lehmä põrot' är?*
'pikne pörutas äkki, ühe lehma pörutas ära (lõi surnuks)' (SES)
- (2) *verevä? kui liivikäse?, mis kallo õngitas*
'punased nagu vihmaussid, millega kalu püütakse' (SES)

Loomult on tegemist kvalitatiivse analüüsiga, sest keeles, kus deminutiivid on sagedased ja neid saab moodustada lisaks nimi- ja omadussõnadele veel mitmest muust sõnaliigist, on deminutiivide kokkulugemine arutu tegevus. Keelenäidete esitamisel kasutame seto kirjakeele (vt nt ajaleht Setomaa) lähedast lihtsustatud transkriptsiooni, siiski on akuudiga ['] tähistatud palatalisatsioon, graavisega [ː] sõna ees kolmas välde ning larüngaalklusiili märgib [ʔ].

2. Seto deminutiivide moodustamise viisid

2.1. Sufiksiline deminutiivtuletus

Tänapäeva eesti kirjakeeles on põhiliselt kasutusel kaks deminutiivsufiksit, *-u* ja *-ke(ne)* (EKG I: 501), lisaks neile esineb aga muidki deminutiivsufikseid, näiteks nimetuletuses (vt nt Joalaid 2009), ning mittesufiksilist deminutiivtuletust (vt Kehayov, Blokland 2007). Määra ja mõõdu väljendamisel kasutatakse muidki modifitseerivaid sõnamoodustusvahendeid (vt nt Kasik 2015: 239–243, 342–346).

Seto keeles on erinevaid deminutiivsufikseid kasutusel rohkem kui (põhja)eesti keeles, osalt on see tingitud arhailisemate sufiksitate säilimisest. Samast juursõnast on sageli kasutusel mitu erinevat deminutiivi, vrd nt *neio* ~ *näio* ~ *neitsi* ~ *neitsü* ~ *neiokõnõ* ~ *neitsükene*. Seto põhilised deminutiivliited on järgmised.

-o ja selle harvem, eesvokaalne variant *-õ* (mis võib liituda ka tagavokaalsele tuletusalusele) lähtuvad läänemeresoome ühisest deminutiivsufiksist **-oi*, *-ei* (vt nt Mägiste 1928). *-o* on deminutiivide tuletamisel väga produktiivne sufiks, tuletades peamiselt substantiive ja adjektiive, olles muu hulgas kasutusel paljudes eesnimemugandites (vt Aabrams 2013, Piho 1997, Saar 2016, Simm 1983). *-o*- ja *-õ*-lõpulised deminutiivid on kahesilbilised. Nt *jänes* → *jäño* ~ *jänõ*, *härág* → *hällõ*, *pissar* 'pisar' →

piso 'piisk, tilgake', *tsüd'so* ~ *tsüd'sö* 'hunt, hundu', *tütär* ~ *tütär'* → *tüt'o* ~ *tütö*; Фекла ~ Фёкла → *Heko, Hoko, H'oko, Höko*; Семён → *Semmo, Simo*; Терентий → *Tero, Te'ro*; Трофим → *Tro'sso*; *holdo* ~ *hol'd'o* 'rumal, kohtlane; lollpea'; *kohmo* 'tuim, juhmivõitu inimene; tohman; saamatu'.

-u, -ü võib olla arenenud **oi*-liitest (**-oi* > *-o* > *-u*, mille eesvokaalne variant on *-ü*), ent selle tarvitamisel võib arvestada ka võimalikku vene mõju (Saar 2016: 180). *u- ja* eriti *ü-lõpulis* tuletisi esineb seto materjalis harvemini kui *O-lõpulis*, need on aga samuti kahesilbilised, tuletades nii substantiive, isikunimesid kui ka adjektiive, nt *kud'u* 'kanake', *här'g* → *hällü*; *paru* 'oinas'; *krõbu* 'kronu'; *pissar* 'pisar' → *pisu* 'piisk, tilk; säde'; *putsai* → *pudsu* 'ebe, ude; tolm'; *kuku* 'hea, pai'; Акулина → *Kul'l'u*; Матрона → *Mat'u*.

-i – deminutiivne *-i* on läänemeresoome keelis ning universaalsemaltki suure tõenäosusega iseseisev deminutiivset tähendust kandev liide (vt nt Hakulinen 2000: 121–122; Kehayov, Blokland 2007: 90 jj). Näiteks on Julius Mägiste soovitanud seda rangelt lahus hoida sufiksist **-oi, -ei*, tõdedes järgmist (Mägiste 1928: 210): „*i*-aines on keelepsühholoogilisel tagapõhjal seletuv rahvusvaheliselt üldine keelte deminutiivelement. Lmsm-keelte alal – eriti kindlalt tõendatuna eestis, soomes ja karj.-aunuses – tema abil moodustub rohkesti hiliseid vähendus- resp. meelitus-halvustus-sõnu, mis tulevad resoluutselt lahus hoida põliseist *oi-, ei*-deminutiividest.“

Seto keeles nagu eesti keeleski (vt Prillop jt 2020: 135–136) tuleb kõne alla *i* pärinemine varasemast *ü*-st (vokaalharmonia kadu) ehk alg-läänemeresoome deminutiivliitest **-Ut* (vrd soome *neitsyt* ja seto *`neitsü* ~ *`neitsi*). *i*-deminutiivid on enamasti substantiivid, sh laste- ja hoidjakeele sõnavara, ent see moodustusviis on kasutusel ka nimetuletuses. Näiteks *hudi* 'hunt; hundu' (EKI WK), *tütär* ~ *`tütrik* 'tüdruk' → *tüdi* 'tüdruk; tütar'; *tsidsi* 'õeke'; Мария → *Ma'nsi* (EKI WK); Андрей → *Andri, And'si* (EKI WK).

-nE (<**-inEn*) on läänemeresoome arhailisemaid tuletusliiteid, mis tuletab nii substantiive kui ka adjektiive. Põhjaeesti keeles on *ne*-liide alal pigem adjektiiviliitena, samas kui substantiivide seas esineb see vaid leksikaliseerununa, nt EKSSi järgi vaid mitmuslikena kasutatavad *härra-sed ja prouased*. Eesti rahvalauludes on *nE*-liide ootuspärasem lõunaeesti keeles (Peegel 2006: 45). Seto keeleski esinevad *nE*-deminutiivid – nii substantiivid kui ka adjektiivid – pigem rahvalaulukeeles, ent on näiteid ka tavakeelest: *kana* → *kananõ* 'tibu; kanapoeg; (folkloorsetes tekstides)

laps' (vt 3 ja 4); *tsõdsõ* → *tsõdsõnõ* 'sõtseke, tädike'; *kuku* → *kukunõ* 'heakene, paikene'. Osal mitmefunktsioonilistest *nE*-adjektiividest on üheks funktsiooniks määra väljendamine, nt *ul'l* 'loll, rumal' → *ullinõ* 'lolli-, rumalavõitu' (5).

- (3) *tulli* `tarrõ, kana **kanassidõga?** tarõh
'tulin tuppa, kana [oli] tibudega toas' (SES)
- (4) *esä õks sis ütél': ikku_i?, tütar', kahitsõgu_i?, mu **kananõ!***
'(rahvalaulust) isa siis ütles: ära nuta tütar, ära kahetse, mu lapseke!' (SES)
- (5) *proosta, nigu **ullinõ**, olõ_i tark, otsani? ul'l tä ei olõ?*
'lihtsake, justkui rumalavõitu, ei ole tark, [aga] päris loll ta ka ei ole'
(EKI WK, SESS)

-t's/-d's ~ -ts/-ds – afrikaati sisaldav sufiks tuletab substantiive ja adjektiive, moodustades mõnikord ka tuletisi, milles sõnaliigi vahe polegi alati üheselt selge. Selle sufiksiga tuletised on tihti halvustava tähendusega. Nt (vn играть 'mängima' >) *igrat's* : *igradsi* 'püsimatu, kärsitu' (SESS); (vn горячий 'tuline, kuum' >) *karat's* : *karatsi* 'äge, käre; vihane, äkiline' (SESS); *kepp* → *kepet's* : *kepedsi* 'kepik' (SESS); *klopets* : *klopedsa* 'poisiklutt, põngerjas' (SESS). Lisaks apellatiividele on palataliseeritud afrikaat kasutusel nimetuletistes, sageli on sellele liidetud vokaallõpp (sufiks) *-a*, *-i* või **-oi* > *-o*, nt Гаврил → *Kaud's*, *Kaut's*; Марфа → *Mar'd'so*, *Mar't'so*, *Mar't'sõ* jt (vt Saar 2016: 181). Samasugune on afrikaadi kasutus näiteks karjala nimevaras (Nissilä 1975: 75; Kuzmin 2022: 252). Sufiksit on liigitatud ka sufiksirühma /klusiiil + s/, mis on kasutusel liivi ja eesti, mõnevõrra ka soome isikunimetuletistes (Joalaid 2009: 537), ent Kehayov ja Blokland (2007: 97) on viidanud asjaolule, et setos on afrikaat otseselt tuletatav naabruses kõneldavast vene keelest (nt Алексей → Альчик → *Al't'si*).

Sufiksid **-šk** ja **-ška** osutavad liitumisjuhule *-š* + (b)ka ja *-š* + (b)ko, mis on levinud vene rahvakeeles ning kontaktide kaudu laenatud ka läänemeresoome keeltesse. Sufiksi mõlemad variandid on kasutusel isikunimemugandites, nt Евдоким → *Oudašk*, *Uudašk*; Агафья → *Ogašk*, *Okašk*; Степанида → *Teeška* jt (vt Saar 2016: 181–182). Nimetatud isikunimetuletised on hinnangult neutraalsed, harvadel juhtudel esineb halvustava varjundita *šk*-deminutiive apellatiividest, nt (vn баранка >) *parašk* 'rõngel, baranka', kus vene *nka*-liide on asendatud seto tuletussüsteemis kohanenud *šk*-ga. Sufiks **-šk** on aga samas produktiivne tuletava halvustava tähendusega nimi- ja omadussõnu, nagu *libašk* 'libekeel'

(SES), *ladrašk* 'laterdaja, lobasuu', *lobašk* 'lobiseja, latatara' (EKI WK), *räämäšk* 'rääbakas, hoolitsemata inimene' (*ibid.*); *videšk* 'laisk; laiskvorst, logard' (*ibid.*).

Liited **-kõnõ**, **-kene** ja nende arhailisemad variandid **-kanõ** ja **-käne** lähtuvad ajaloolisest liitsufiksist **-kka + -(i)nEn* (vt ka Laanest 1975: 144), mis liitub harilikult tuletusaluse omastavavormile, tuletis võib suffiksi liitumisel sageli olla sisekaoline. Näiteks *poišs* : *poiši* 'poiss; mees' → `poiškõnõ ~ `poiškanõ ~ `poišokanõ 'poisike'; *tsirk* : *tsirgu* 'lind' → `tsirkanõ ~ `tsirgukanõ 'linnuk'. Nõnda nagu *nE*-liitega, saab ka *kEnE*-, *kAnE*-liitega väljendada mingi omaduse määra, nt *kidsi* ~ *kitsi* → *kidsikene* ~ *kitsikene* 'kitsivõitu' (6); `kerge → `kergekene 'lihtsameelne, kohtlane' (7).

(6) *tä om sääne kitsikene, kitsipoolõline*

'ta on selline kitsivõitu, kitsipoolne' (SESS)

(7) *tä om `kergekene, `kerge meelega?: tõõnõ pett, tä usk* (EKI WK)

'ta on (pisut) lihtsameelne, vähese aruga: teine petab, ta usub'

2.2. Mittesufiksiline tuletus

Kehayov ja Blokland (2007) on uurinud eesti keele mittesufiksilist deminutiivtuletust, sealhulgas palatalisatsiooni, geminatsiooni, omastavavormi leksikaliseerumist. Samasugused mittesufiksilised võtted on kasutusel ka lõunaeesti keeltes, sh seto keeles.

Deminutiivne **palatalisatsioon** on eriti omane seto laste- ja hoidjakeele (vt ka Pajusalu 2001: 185–186) ning folkloorsele sõnavarale, seda esineb ka nimetuletistes. Nt *vasik* ~ *vašk* → *vaššo* 'vasikas' (Pajusalu 2001: 83); *jänes* → *jäño* ~ *jänõ* (SES); *tsüd'šo* ~ *tsüd'sõ* 'hunt, hundu' (SESS), *tütär* ~ *tütär'* → *tüt'õ* ~ *tüt'õ* (SES); *kul'la* 'pai, kulla' (SES) (vrd subst *kuld* : *kulla*); Терентий → *Te'õ*, Трофим → *Troššo* (mõlemad Saar 2016: 178).

Afektiiivne **geminatsioon** (vt Mägiste 1928: 19) on samuti omane ennekõike seto lastekeeled, ent esineb ka nimetuletuses. Nt *mari* → *mañna*; *sõrm* → *tsõmm*; *käsi* → *kät'tu*, *käppo*; Мария > *Maññõ* (Piho 1997); Семён → *Señmo*, Даниил → *Tañno*, Феодор ~ Фёдор → *Hõt'ti* (Saar 2016).

Omastavavormi leksikaliseerumist kohtab enim folkloorses sõnavaras (linnud, loomad, lilled), eriti rahvalauludes ja itkudes, aga ka laste- ja hoidjakeeles. Nt *mari* : Gen *ma'ra* 'mari' → *ma'ra*; *tsirk* : Gen *tsirgu* 'lind' → *tsirgu*, *ninn* 'lill' : Gen *ninni* → *ninni*, mis kõik on muu hulgas kasutusel tähenduses 'hea, armas, pai' (vt 8–9).

- (8) *kul'la tütar', mara tütar', püä? minno ar?!*
 '(muinasjutust) kulla tütar, pai tütar, püga mind ära!' (SES)
- (9) *kul'la tsirgu ninni Mats, lasõ? nu minnogi? är? vallalõ!*
 '(muinasjutust) kulla armas pai Mats, lase ometi mindki lahti!' (SES)

Desufiksatsioon ei ole meie hinnangul deminutiivse tähenduse esiletoojana ehk seto keeles niivõrd tajutav, nii liittuletis kui ka selle tuletusalus on kas (a) mõlemad tajutavad deminutiividena, vrd nt *lõivo* ja *lõivokanõ* 'lõoke', *pääso* ja *pääsokõnõ* 'pääsuke'; või (b) erineva, neutraalse tähendusega lekseemid, vrd nt *hopõn* 'hobune' → *hobo* : *huu* 'mära', seejuures on viimase deminutiiv omakorda tõlgendatav erineva tähendusega lekseemina: *huukõnõ* 'mära(arsa)kene' (vt nt 10).

- (10) *'huukõnõ lät's jo hobõsõ `näolitsõst*
 'märaarsakene läks juba hobuse nägu' (SESS)

2.3. Deminutiivide morfotaktikast

2.3.1. Deminutiveerimisvahendite kombineerumine

Eelnevalt esitatud näidetest oli juba mitmel juhul näha, et deminutiivtuletistes saab olla korruga esindatud mitu deminutiveerimisvõtet, sagedased on liittuletised (vt näited 11 ja 12), sufiksilise ainese ja mittesufiksiliste võtete kombineerumine. Seto keeles on tavapärane ka afektiivsete sõnade kuhjamine lauses (vt nt 12).

- (11) *Serga timä man om pois'okanõ*
 'Serga on temaga võrreldes poisikene' (SESS)
- (12) *kul'la latsõkasõ?, kukudsõkasõ?, maradsõkasõ?, mara'suukasõ?* (EKI WK)
 'kulla lapsekesed, kullakesed, paikesed, marjanäokesed'

O-, *i-* ja *U-lõpulised* deminutiivid on seto keeles kahesilbilised, esmavõi teisevärtelised (vt ka Pajusalu 2001), deminutiivne *nE*-sufiks liitub enamasti kahesilbilisele, *-t's/-d's* ~ *-ts/-ds* kas ühe- või kahesilbilisele tuletusalusele. Sufiks *-kEnE-/kAnE* saab liituda ka pikemale (sh deminutiivsele) tuletusalusele ning ühtlasi kõikidele eelnimetatud sufiksiga moodustatud tuletistele, olles tuletises alati viimane morfeem enne mitmuse tunnust ja/või käändelõppu, nt [palatalisatsioon + *-o* + *-kanõ*]: *pois's* 'poiss; mees' → *poiso* → *poisokanõ* 'poisikene'; [omastavaline tuletusalus + *-nõ* : *-dsõ* + *-kanõ*]: *mari* : *marä* 'kulla, pai' → *maranõ* :

ma'adsõ 'paikene' → *ma'adsõkanõ* 'kullake(seke)ne'; [-*ü* + *-kene*]: (*mükerdämä* 'kokutama' >) *mükükene* 'kokutaja'; [-*u* + *-kanõ*]: *krõbu* 'kronu' → *krõbukanõ* 'kronukene'.

2.3.2. Deminutiivsed komparatiivid

Maailma keeltes on üsna levinud nähtus, et deminutiivseid adjektiive ja adverbe saab kompareerida, on ka keeli, kus komparatiivi tunnuse eelneb deminutiivsufiksile (vt nt Dressler, Barbaresi 1994: 109–110), selline moodustusviis on tuntud ka setole geograafiliselt küllalt lähedases latgali keeles (Rūķe-Draviņa 1953: 459). Seto keeles on tuletusmall [tüvi + COMP + DEM] produktiivne, tuletades nii adjektiive kui ka adverbe. Näiteks adjektiivid: *kõva* → *kõvõ(m)b* 'kõvem' → *kõvõ(m)bakõnõ* (13); *padi* 'paks, tihe' → *padõ(m)b* 'paksem, tihedam' → *padõ(m)bakõnõ* (14); *rikas* → *rikka(m)b* ~ *rikkap* 'rikkam' → *rikka(m)bakõnõ* ~ *rikkapakõnõ* (15); *suur* → *suurõ(m)b* → *suurõ(m)bakõnõ*. Tartu Ülikooli murdekorpuses teistest lõuna- ega põhjaeesti murretest sellise sõnamoodustusviisi näiteid ei leidunud.

(13) *tiikotus õks ol' l kõvõmbakkõnõ* (MK)

'teekoht oli ikka vähe kõvem'

(14) *Tat' o lõigas leeväpala jo pad'õmbakõsõ*

'Tato lõikas juba pisut paksema leivaviilu' (SES)

(15) *kiä iks `veit'kepal' lo rikkapakõnõ ol' l, võta\_s `vaesele kosilasele ar? tulla?* (MK)

'kes vähegi rikkam oli, ei võtnud vaesele kosilasele mehele minna'

Kui eesti keeles on noomenifraasis deminutiiv harilikult põhisõna (nt *suuremad lapsekesed*), siis seto keeles saab deminutiivse täiendi järel esineda ka mittedeminutiivne põhisõna (vt 16).

(16) *suurõbakõsõ? latsõ? olli? maapõrma du pääl*

'vähe suuremad lapsed olid muldpõrandal' (SES)

Komparatiivsest alusest tuletatud deminutiivadverbid moodustuvad kas deminutiivi omastavavormist, nt *inäbäkese* 'rohkem', suunakäänetest (nt sees- ja seestütlev), nt *kavvõbakõsõh* ~ *kavvõmbakõsõh* 'kaugemal', *kavvõbakõsõst* ~ *kavvõmbakõsõst* 'kaugemalt', või (*is*)*tE*-liitega, nagu *rohkömba`kõistõ* 'rohkem' (17), *taitsaba`kõistõ* 'targemini; viisakamalt', *varahamba`kõstõ* 'varem, varasemal ajal' (18).

- (17) *vanaimä käü livvakõsõga? ja `korjas rahha, ristesä ja ristimä `hiitvä? `rohkõmba `kõistõ* (Salve 2008)
 `[ristsetel] käib vanaema kausikesega ja kogub raha, ristiisa ja ristiema viskavad pisut rohkem`
- (18) *tul? üles õnnõ hummogult varahamba `kõstõ, hiidä? rist' ette*
 `tõuse aga hommikul varem, löõ rist ette` (SES)

3. Deminutiivide esinemus sõnaliigiti

Maailma keeltes on kõige harilikum, produktiivsem ja universaalsem deminutiivide moodustamine substantiividest ja adjektiividest, kuid deminutiivivorme moodustatakse teistesegi sõnaliikidesse kuuluvatest sõnadest (vt nt Dressler, Barbaresi 1994; Jurafsky 1996), näiteks saab araabia keeles deminutiive moodustada kõigist sõnaliikidest (vt Hamid, Faiq 2009). Deminutiivsusele on avatud pea kõik sõnaliigid ka lõunaeeesti keeles, ehkki tõsi – deminutiivseid verbi optatiivivorme, nagu *võtakest, tulekest*, on lõunaeeesti keeltest registreeritud vaid mulgis (vt Pajusalu 1996: 161–162), ent sealgi on need praeguseks kõnekeelest taandunud (Todesk 2022: 28–29). Ehkki ka näiteks soome momentaansufiksitele *-ahta, -aise* (millest esimene on produktiivne ka seto keeles) on omistatud deminutiivset funktsiooni (Armoskaite, Koskinen 2008), siis siinses uurimuses me momentaansufikseid deminutiivseina ei käsitle.

Seto keeles moodustatakse deminutiivtuletisi substantiividest, adjektiividest, neile lisaks aga ka adverbidest, pronoomenitest, interjektsioonidest. Siinjuures on ehk mõjutajaks naabruses kõneldavad vene murded, sest vene keeleski on deminutiivsusele avatud rohkem sõnaliike kui eesti keeles (Kupp-Sazonov 2019: 116). Et deminutiivtuletus on väga produktiivne, ei keskendu me siin peatükis substantiividele (nt *tšopp`auk` → tšopakõnõ` (väike) auguke`)* ega adjektiividele, mis samas on ka laia tähendusspektriga, väljendades füüsilist väiksust, omaduse määra (nt *kitsi` → kitsikene` (kitsivõitu`)*), täpsust (*paras` → parrakõnõ*, nt *šoo punn om` tõrdolõ` õkva` parrakõnõ`* 'see punn on tõrrele täitsa paras'), ka afektiivset ja halvustavat suhtumist jm. Adjektiividest on ehk tähelepanuväärsem proadjektiivide deminutiveerimine, nt *sääntsekene` (MK) `sellisekene`*.

3.1. Adverbid

Seto tekstid sisaldavad rohkesti deminutiivseid adverbe (vt ka ptk 2.3.2), nt *ahta`kõistõ* ~ *`ahtakõistõ* 'kitsalt; kitsukeselt', *kavvõkõistõ* 'kaugele', *kupal`lokõsõ* 'kuigipalju, mõnevõrra'; *kõvakõstõ* 'kõvasti', *`piakatsi* ~ *`piakõtsi* 'peaaegu; üsna pea', *vanakõsõlt* 'vanuselt, vanusena' (vt ka näited 19–21).

- (19) *lät`ś miis̄s õks edese ne`saake_s kavvõ`kõistõ*, *kaess, susi tii pääl iih*
'läks mees ikka edasi ja ei saanudki [kuigi] kaugele, vaata, hunt tee peal ees' (SES)
- (20) *läte? kupall`okõsõ juusk, kõvakõstõ joošõ_i*
'lättevesi kuigivõrrakese jookseb, eriti kõvasti ei jookse' (SES)
- (21) *kui vanakõsõlt sa?`naksit koolih`k`auma?*
'kui vanalt hakkasid sina koolis käima?' (SESS)

Eesti kirjakeelde kuulub EKSSi järgi 6 *keselt*-liitega määrsõna (*liihikeselt*, *noorukeselt*, *peenikeselt*, *pisikeselt*, *väikeselt* ja *õhukeselt*) ning 3 *kesti*-liitega määrsõna (*kaunikesti*, *kenakesti*, *tasakesti*). Mitmel neist ei ole alusõna ilma deminutiivsufiksita kasutatav, st tegemist on leksikaliseerunud deminutiividega, nagu ka adverbid *tsutike(ne)* ja *natuke(ne)* ning nende kõnekeelsed variandid (*tsut`t* ~ *tsuti*, *natike* ~ *nat`sa* ~ *nat`ś*).

3.2. Pronoomenid

Deminutiivseid pronomeneid on seto materjalis mitut liiki. **Isikuliste asesõnade** deminutiividel on eesti keeles kaks põhifunktsiooni. Esiteks, kaastunde esile kutsumine pronomeni tähistatava vastu, nt *Mis nüüd minuke*, *ikka teised*, *las teised teevad* (etTenTen); *Hehe*, *vaesed teiekesed* (etTenTen). Teiseks, naissoo tähistamine, seda eriti 3. isikut tähistavates asesõnades, nt *osavaid Bingo õhtuid peavad nii nemad kui nemakesed*.³

Seto materjalides esinevad deminutiivid personaalpronoomenitest *mina* → *minakõnõ*, *timä* → *timäkene*. Seejuures ei pruugi *timäkene* tähistada naissugu, vaid võib väljendada halvustust või põlgust või viidata jutu peategelasele (22).

- (22) *võt`t timäkene s̄s̄s härä, tapp`maaha* (Salve 2008)
'(muinasjutust) võttis tema (mees) siis härja, tappis maha'

³ Vambolaa's Blog. <https://vambolaa.wordpress.com/2014/06/08/sinust-lihtsalt-ei-olda-nii-vaga-huvitatud/> (vaadatud 08.01.2021).

Näitavatest asesõnadest, mis viitavad situatsioonis selguvale tegevusele või asjale (ka elusolenditele), on esindatud *śoo* 'see (lähedal asuv)' → '*śookõnõ* (23); *taa* 'see (pisut kaugemal asuv)' → '*taakõnõ* (24); *tuu* 'see, too (kaugemal, eemal asuv)' → '*tuukõnõ* (25), *naa?* 'need (lähedal)' → '*naakõsõ?*; *nuu?* 'need (eemal)' → '*nuukõsõ?* (26); *sama* → '*samakõnõ* (27).

- (23) '*śookõsõ sinolõ* `ütte, *śoo, mar'a, manitsõlõ*
'(rahvalaulust) niipaljake ma sulle ütlen, seda, marjake, mainin' (SES)
- (24) *sääne* `*taakõnõ varrõkõnõ* (EKI WK)
'selline [niipikukene] varrekene'
- (25) *a pääle* `*tuukõsõ* `viidi miiss' är sõtta
'aga peale seda viidi mees sõjaväkke' (SES)
- (26) *ma joht naka_i* `*nuukõisi* avitamma
'mina küll ei hakka neid aitama' (SES)
- (27) *olgu_i?* nii `lootva, *saa_as* *taad samakõist* ar tetä?
'ära ole nii saamatu, [et] ei saanud sedasama [töö]natukest ära teha'
(EKI WK, SES)

Deminutiive moodustatakse seto keeles ka **definiitsetest** (*mõlõba?* → *mõlõbakõsõ?*, vt 28) ja **indefiniitsetest pronoomenitest** (*üit's* → *ütekene*, *mõni* → *mõnõkkõnõ*, *pal'lo* → *pal'lokõnõ*, näited 29–31).

- (28) *kat's last jäi* `perrä, *mõlõbakõsõ?* `kasvi üles
'kaks last jäi [neist] järele, mõlemad kasvasid suureks' (SES)
- (29) *liha* `võõtõh kõigilõ *annat muna, sõs pühäselavvakõsõ pääle ka pant*
ütekese, nigu iloašas (Salve 2008)
'lihavõtete ajal annad kõigile muna, siis paned ikoonilauakese peale ka ühe, nagu iluasjaks'
- (30) *noid mõnõkkõnõ ol'l sis* (MK)
'neid mõni siis [ikka] oli'
- (31) *anna?* *hobõsõlõ* `kaaro, *angu_i pal'lokõist!*
'anna hobusele kaeru, ära [liiga] palju anna!' (SES)

3.3. Interjektsioonid

Seto deminutiivsed interjektsioonid jagunevad lähtuvalt juursõnast kaheks. Esiteks on kasutusel substantiivsest ja adjektiivsest alussõnast tuletatud deminutiivsed interjektsioonid, nagu näites 32 (vrd eesti *jumalukene*, *heldeke*, *issake* jms).

- (32) *oi jumalakõnõ, oi hääkene, ku no ma mõistnu? kirjä, taivakõnõ, olõs lugõnu? ni kirotanu?*
 'oi jumalake, oi heldeke, kui ma oleksin osanud kirja[tähti], taevake, oleksin lugenud ja kirjutanud' (SES)

Teise rühma moodustavad ehk omapärasemad deminutiivtuletised, mille juursõnaks on ühesilbilised hüüdsõnad, nagu *oe 'oi' → `oekõnõ, võe(h) → `võekõnõ*. Nende deminutiivtuletised sisaldavad enamasti hüüdsõna kordust, deminutiivsufiks lisatakse korratavale osale (33 ja 34), aga on näiteid ka korduseta deminutiivsest interjektsioonist (35).

- (33) *oe `oekõnõ, tõõnõ lat's jo ilma meheldä?*
 'oi-oi-oi, juba teine laps ilma abiellumata [saadud]' (SES)
- (34) *võe `võekõnõ, tijä i?, koh mu velekenõ om*
 'oi-oi-oi, ei tea, kus mu vennakene on' (SES)
- (35) *karusõ? haiva?: `võekõnõ, näke?, karusõ?, näke?, susi tul' l kar'a mano!*
 'karjused hüüdsid: oi-oi-oi, vaadake, karjused, vaadake, hunt tuli karja juurde!' (SES)

Partitiivseid deminutiive, nagu eesti *terekest* või mulgi *aitümakest*, vaadeldava keeleainese hulgas ei leidunud. Emakeelsete setode hinnangul⁴ võiks neid küll kasutada, ent pigem oleks tegemist eesti malli laenamisega.

4. Seto deminutiivide funktsioonid

4.1. Funktsioonid Jurafsky semantilise kaardi järgi

Osaliselt kattuvad seto deminutiivide funktsioonid Jurafsky (1996) liigitusega, mis kirjeldab ühest küljest semantilisi, teisalt aga pragmaatilisi funktsioone. Olgu märgitud, et ehkki semantiliste ehk omadustele viitavate funktsioonide osas haakuvad seto deminutiivid võrdlemisi hästi Jurafsky semantilise kaardiga, siis pragmaatilised funktsioonid on setos mitmekülgsemad ja detailsemad ning hõlmavad ka viisakusele ja austusele viitavaid ning suhtlussituatsioonist ja teemast sõltuvaid kasutusi. Tabelis 1 on esitatud Jurafsky kirjeldatud funktsioonide vasted seto keeles (tõdetagu, et sageli saaks sama deminutiivi analüüsida rohkem kui üht eri funktsiooni kandvaks).

⁴ Suulised andmed seto sõnaraamatu tööühma liikmetelt 24.02.2023.

Tabel 1. Seto deminutiivide funktsioonid Jurafsky (1996) semantilise kaardi järgi⁵

	Funktsioon (Jurafsky)	Deminutiiv	Näitelause allikaga
	<i>väike</i>	<i>pada</i> → <i>padanõ</i> 'väike pada'	<i>lämmi vesi länikoh, pallav vesi padasõh</i> 'soe vesi länikus, kuum vesi pajas' (SESS)
	<i>laps</i>	<i>kana</i> → <i>kananõ</i> 'kanapoeg, tibu'	<i>tulli `tarrõ, kana kanassidõga? tarõh</i> 'tuln tuppa, kana kanapoegadega toas' (SES)
	<i>naine/naissoost</i>	<i>hopõn</i> → <i>hobu</i> 'mära'	<i>hobalõ andas `kaarü</i> 'mära-dele antakse kaeru' (SES)
semantika	<i>tüübilt väike</i>	<i>hiuss</i> → 'hiussõkõnõ 'juuksekesed'	<i>imäpuu `hiussõkõnõ `põeti ar</i> 'sünnijuuksekesed pügati ära' (SESS)
	<i>x-iga seotud</i>	<i>hahk</i> 'hall' → <i>hahekanõ</i> 'koidukuma, aovalgus'; <i>valgõ</i> → 'valgõkanõ 'hommikuvalgus'	<i>ts`uut `valgõkanõ, tuud kutsumõ hahekanõ</i> 'nõrk hommikuvalgus, seda nime-tame koidukumaks' (SES)
	<i>imitatsioon</i>	<i>piht</i> 'selja ülaosa' → <i>pihtokõnõ</i> 'pihtkuub, ülejakk'	<i>rüvvi pääl peivä? naase? pihtokõist</i> 'pikk-kuue peal kandsid naised ülejakk' (SES)
	<i>liige</i>	<i>seto</i> → <i>setokõnõ</i> 'seto rahvuse esindaja'	<i>setokõisil olõ_s säänest `muudu</i> (SES) 'setodel ei olnud sellist kommet'
	<i>täpsus</i>	<i>naa?</i> 'nemad' → <i>naakõsõ?</i> 'nemakesed'	<i>sis kaki viil `naakõsõ? ka är otsast, mis `otsa sääne peenebä? jäi?</i> (MK) 'siis katkusin veel isegi need [linakuprad] otsast, mis sinna otsa sellised peenemad jäid'
	<i>osa hulgast</i>	<i>hõng</i> 'õhk; lõhn' → <i>hõngukõnõ</i> 'raasuke'	<i>hõngukõsõ pand `sisse, är pett eläjä</i> 'raasukese paneb sisse, ära petab looma' (SES)
	<i>aprosimatiiv</i>	<i>kuum</i> → <i>kuumanõ</i> 'kuumavõitu'	<i>pangu `i õks ti hobõst `lämmähe, kuumatsõhõ katusõhõ</i> '(rahvalaulust) ärge pange hobust sooja, kuumavõitu kohta' (SES)

⁵ Eestikeelsed terminid Kehayov ja Blokland (2007).

	Funktsioon (Jurafsky)	Deminutiiv	Näitelause allikaga
pragmaatika	<i>leevendus</i>	<i>raha</i> → <i>rahakõnõ</i> 'rahanatuke'	<i>ja rahakõist olõ_õs inemiišil</i> (MK) 'ja inimestel polnud rahanatukest'
	<i>põlgus</i>	<i>lutašk</i> 'loks, logu'	<i>püssälutaškiga? tapp' tõõsõ</i> <i>är?</i> 'tappis teise [inimese] püssilõguga ära' (SES)
	<i>intiimsus</i>	<i>tüt'okõnõ</i> '(mu) tütreke'	<i>tüt'okõnõ, mu kuku tüt'okõnõ</i> 'tütrekene, mu kallis tütre- kene' (SES)
	<i>empaatia, kaas- tunne</i>	<i>tuu</i> 'too, see' → ' <i>tuukõnõ</i> 'see, vaeseke'	' <i>tuukõnõ ar?</i> 'kuuli 'tema, vaeseke, suri ära' (SES)
	<i>lemmikloom</i>	<i>kutsa(kanõ)</i> 'koer, kutsu'	<i>mõtõl', et kuts'akasõ?, a</i> <i>sutt ol'l ilestänü? pääd piti</i> 'mõttes, et koerakesed, aga oli [hoopis] hundil pead silita- nud' (SES)
	<i>lembus</i>	<i>poig</i> 'poeg' → <i>pojakõnõ</i> 'pojake'	<i>angõ? no? meile no? hahe- kõisistki pojakõnõ!</i> (Salve 2008) 'no andke meile kas või hanekeste seastki pojakene!'

VÄIKE viitab otseselt entiteedi väiksele suurusele. See funktsioon esineb setos üsna eelduspäraselt vaid substantiividega, nt *kot't* → *kotik* 'väike kott' (36).

(36) *kuus* *panni* 'leibä **kotikohe**, 'märksahe mässäkohe
'(rahvalaulust) kuus leiba panin kotikesse, osavalt paunakesse' (SES)

Funktsiooni LAPS/JÄRGLANE puhul tähistab deminutiiv järglast, seto näidetes kasutatakse seda enamasti loomadega, nt *tsipp* 'tibu' → *tsipakõnõ* 'tibukene' (37).

(37) *varõs õnnõ kand' ar kanapuja?, haugas tsill'o* **tsipakõsõ?**
'(rahvalaulust) vares see kandis ära kanapojad, haugas väiksed tibukesed'
(SES)

Funktsiooni NAINE puhul tähistab deminutiiv maailma keeltes naissugu või emast looma. Näites (38) esinev *hobo* ~ *hobu* 'mära' on tänapäevases keeikasutuses tajutav desufiksatsioonina, kus derivaati tajutakse neutraalsena (*hopõn* 'hobune'), samas kui tuletise alus on markeeritud just

emase hobuse tähendusega. Samasugust desufiksatsiooni esineb teistegi *ne*-sõnade puhul, nt *repän* → *rebo* 'rebaseke' (SES), kuid deminutiivi funktsioon on sellisel juhul pigem *lembus* või *väike*, mitte aga *naine*.

- (38) *esä and' pjalõ `väega kõhna huu*
'isa andis pojale väga kõhna mära' (SESS)

TÜÜBILT *VÄIKE* märgib väikest hulka või mõnd väiksemat alussõnaga sarnast entiteeti, millel on oma eritähendus. Näites (39) tähistab *piilkakõnõ* 'haarushark' sisulist sarnasust kangastelgedega, seto *peeel?*. See funktsioon ei viita siiski sama asja väiksemale variandile nagu *VÄIKE*.

- (39) *piilkakõsõga? koi kaarusõ?*
'kaaruspaelad punusin kaarushargiga' (SES)

X-IGA SEOTUD tähistab alussõnale kuuluvat omadust, kuid mitte otseselt sõna ennast, nt *mustakõnõ* 'must asi' (40) substantiivide puhul. Adjektiivide ning adverbide puhul on sage tuletusalus mõni omadus või tunnus, millest deminutiivi abil moodustatakse selle omadusega seotud või sarnanev sõna.

- (40) *kašah koh musta `kõisi pesä om*
'vaat kus väikeste mustade sipelgate pesa on' (SES)

IMITATSIOON on välist sarnasust tähistav funktsioon. Näiteks tähistab adjektiiv *ruublitükäne* 'laiguline' sarnasust alussõnaga *ruublitükk* 'hõberubla; seto naiste hõberubladest kaelaehe'. Seto imitatsiooni näited on suures osas substantiivid, nt *lammas* → *lambakõnõ* 'lambake; pajuurb', *piht* → *pihtokõnõ* 'pihtkuub, pooljakk' jne.

LIIGE tähistab kuuluvust gruppi, enamasti väljendab etnilist kuuluvust või märgib mingi koha elanikku. Seto üsna väheproduktiivne funktsioon.

TÄPSUS tähistab funktsiooni, kus deminutiiv rõhutab põhisõna ja lisab tähenduse 'just', 'täpselt'. Näites (41) esineb *pia* 'peagi' → *piakõsõ* 'kohe varsti'. Jurafsky kirjeldab täpsust ka intensiivsuseks, seega on tähenduseks ka 'väga' (42).

- (41) *piakõsõ `pinku istu?, ruttu toolilõ toeda?*
'(rahvalaulust) varsti pingile istu, ruttu toolile toeta' (SESS)
- (42) *kõlla? kasusõ? ka palo pääl, noil omma? nuplkõsõ? otsah, väega `pehme-kene pudsu seeh*
'kollad kasvavad ka palu peal, noil on nupukesed otsas, väga pehme tolm sees' (SES)

Funktsiooni OSA HULGAST puhul väljendab deminutiiv vähemat kogust või üht osa suuremast hulgast (enamasti ainesõnad).

APROKSIMATIIV väljendab ligikaudset tunnust või omadust ja sel on mõneti pehmendav tähendus (43). Aproximatiiv esineb setos üldiselt *võitu*-tähendust väljendavate adjektiividega, nagu *madalik* 'madalavõitu, lüheldane' (44), *harvalik* 'harvavõitu', *jaahenõ* 'jahedavõitu' jne.

(43) *tä om sääne kitsikene, kitsipoolõline*
'ta on selline kitsivõitu, kitsipoolne' (SES)

(44) *Höödo om sääne madalik miis*
'Höödo on selline lüheldane mees' (SES)

Funktsioonil LEEVENDUS on vähendav tähendus 'natuke' (45). Leevendusel on ka hinnangut väljendav tähendus, mis on sarnane *hekkideks* (*hedge*) kutsutavate määrsõnade tähendusega, st 'nagu', 'üsna' jne (46). Leevendus on üks sagedasemaid funktsioone, eriti sageli esineb seda adjektiivide ning adverbidega.

(45) *kiä oll' kergepäkene, tuu kõgõ üleväh kuive* (SES)

'mis [kuivatatud kala] oli natuke kergemake, see kuivas kõige üleval'

(46) *sa saat kolmsada ruublil, ma kauplõ kolmsada, ni? hõstekeste ar? saa meile*

'sina saad kolmsada rubla, mina kauplen kolmsada ja lähebki meil [kauplemine] üsna hästi' (SES)

Komparatiivi sisaldavate määrsõnade puhul on funktsiooni tõlgendus 'natuke' (47), mis on leevenduse otsesem, hulgale viitav tähendus, kuid ilma komparatiivita on tähendus 'üsna; kuigi, eriti' (48), mis väljendab hinnangut.

(47) *õmskõ? vesi valõtas kohe kavvõmba kõistõ*
'[surnu] pesuveisi valatakse [ära] kuhugi kaugemale' (SES)

(48) *lät'õ miis õks edese ne saake_s kavvõ kõistõ, kaess, susi tii pääl iih*
'läks mees ikka edasi ja ei saanudki [kuigi] kaugele, vaatab, hunt tee peal ees' (SES)

Substantiividega on leevenduse funktsioon pigem väikse hulga märkimine (49), kuid see võib ühtaegu väljendada ka hinnangut (50). Emotsionaalse konnotatsioonina võib mõlema näite puhul rääkida ka *austusest* – raha ning loomade toit on alati olnud suure väärtusega ning väärivad aupaklikku suhtumist.

(49) ja **raha**kõist olõ-õs inemiisil jah (MK)

'ja rahanatukest ei olnud inimestel jah'

(50) `tal'šipühis pangõ? haina? ette, a inne ol'l nii, õt **olõ**kõsõ? panni ette (MK)

'jõulupühadeks pange heinad ette, aga enne oli nii, et [kõigest] õlenatukesed panin ette'

PÕLGUS väljendab väiksusele või tühisusele viitavat halvustavat tähendust (51).

(51) *tä om sääne* **ladrašk** õnnõ

'ta on selline lobiseja' (SES)

INTIIMSUS väljendab meie hinnangul familiaarsust (ehkki varasemad tööd, sh Jurafsky seda mõistet otseselt ei defineeri) ning seda kasutatakse peamiselt lähisugulaste, laste jm lähedaste inimestega.

Seto deminutiivid võivad väljendada EMPAATIAT (Kehayov ja Blokland 2007 kasutavad terminit *sümpaatia*) või KAASTUNNET, mis kontseptuaalselt on seotud lembusega, kuid väljendab austust, mitte hellitavat, haletsevat ega patroneerivat tähendust. Setos esineb see funktsioon viletsat ja kaastunnet väärivat olendit tähistavate substantiividega (52) või isikuliste asesõnadega (53).

(52) *kohe sa taa* **krõõbakõsõga?** läät, `kavvõ sa jovvat?

'kuhu sa selle hobusekronukesega lähed, kaugele sa jõuad?' (SESS)

(53) *kägo laul: ämmäk' tapp* **minokõsõ**, kuu-ku, kuu-ku

'(muinasjutust) kägu laulis: võõrasema tappis mu, vaesekeese, kuku-kuku' (SES)

LEMMIKLOOM on pehmendav-hellitav funktsioon, millega moodustatakse looma nimetusest hellitav nimekuju.

LEMBUS on hellitav, õrnust väljendav tähendus; sage laste- ja hoidjakeeles, kus näites (54) esineb *käpp'* → *käpokanõ* ja *upin* 'õun' → *upo* '(lastekeeles) õun' → *upokanõ* 'õunakene'. Lembus on lähedane INTIIMSUS-tähendusega, kuid hõlmab laiemalt igasuguse õrnuse väljendamist.

(54) *kel om* **käpokanõ**, *tuul om* **upokanõ**

'(vanasõna) kellel on käekene, sellel on õunakene (kes töötab (tegutseb), see sööb)' (SES)

4.2. Deminutiivide emotsionaalsed konnotatsioonid

Teised Jurafsky (1996) pragmaatilised funktsioonid peale lembuse, sümpaatia/kaastunde ja põlguse ei ole setos nii üheselt leitavad. Nende pragmaatiliste funktsioonide liigitamiseks sobivad pigem Ponsonnet' (2018: 26) emotsionaalsete konnotatsioonide kategooriad, kus esinevad **naljatlevus**, **lembus**, mis jaguneb kaastundeks ja romantiliseks/seksuaalseks armastuseks (viimane hõlmab ka hellitust), **heakskiit**, mis hõlmab imetlust ja austust, ja **familiaarsus**, mis hõlmab tuttavaid rutiine ja kontrollimist.

Väga produktiivne on lepitav-hellitav funktsioon *austus*, mida kitsamalt kasutatakse religiooni (55) ja pühakohtadega seonduvaga, laiemalt aga ka muu olulise ja austust väärivaga, nt tööriistadega (56).

(55) *ma õks vahest pühä raamatukõist vai midä `säntsit loe* (MK)

'ma ikka vahel püha raamatut või mingeid selliseid loen'

(56) *`säändse? `väikse? harukõsõ?; siss noidõ viglakõistõga? sis `laotõdi* (MK)

'sellised väiksed harukesed; siis nende viglakestega siis laotati [sõnnikut]'

Samasugune semantilis-pragmaatiline funktsioon on suure (57) või koguni ohtliku entiteedi deminutiveerimine. Suurus võib olla leksikaalne või kontekstil põhinev. Eesmärk pole sel juhul viidata väiksusele või halvustavale suhtumisele, vaid väljendada kõneleja aupaklikkust, osalt on kasutus ka eufemistlik.

(57) *kui tulli suur tuulõkõnõ, lõivo kõva lõhnakõnõ*

'(rahvalaulust) kui tuli suur tuulekene, armas tugev õhukene' (SES)

Mõningates muinasjuttudes-folklooritekstides ilmneb huvitav viitamiskontekst, kus deminutiiv tähistab peategelast. Deminutiiv esineb enamasti 3. isiku pronoomeniga *timä* ja võib samal ajal olla ka *empaatiat* või *põlgust* märkiva tähendusega või naljatlev (58).

(58) [Ullike ütleb vendadele, et tahab hakata naist võtma. Vennad küsivad:]

„*Kiä sullõ ullikõsõlõ tulõ ka? õigõ?*“ „*Ma mõtlõ kossi? kuningatütärt.*“

„*Võeh sedä patukõist! Timäkene kuningatütärt!*“ (Salve 2008)

'„Kes sulle, ullikesele, ka õige tuleb?“ „Ma mõtlen kosida kuningatütärt.“

„Oeh, seda patuasja(kest)! Tema(kene) [tahab kosida] kuningatütärt!“

4.3. Suhtlussituatsioonist lähtuv deminutiveerimine

Deminutiivide rohke kasutamine seto keeles kõnelebki sellest, et deminutiivid ei ole vaid inimesest lähtuva hinnangufunktsiooniga (suur-väike, meeldiv-ebameeldiv), vaid ongi osa kõnelemise etnograafiast. Deminutiivide kasutamisega väljendatakse lugupidavat ja hoidlikku suhtumist mitte ainult lähedastesse inimestesse (sugulastesse), vaid ka ümbritsevasse keskkonda, loodusesse, toitu, töövahenditesse, loomulikult kombestikku ja pühadesse (vt läänemeresoome deminutiivtuletiste mõisterühmi ka nt Mägiste 1928: 225–226).

Näites (59) on juttu vilja ja külvi õnnistamisest, mille jaoks kasutatav viljakott väärrib aupaklikku ja hellitavat nimetamist. Loomulik on deminutiivide kasutamine seoses pühade ja rituaalidega (60), nt ka deverbaalne tuletis *'hiitmä 'heitma' > 'hiitkäne 'võinädalaeelne (püha)päev'*.

- (59) *koti 'suukõnõ lasti vallaõ, künnel' 'panti rüki pääle palama, papp hiit' kol? 'vuuri rüki nurmõ pääle* (Salve 2008)
'kotisuukene tehti lahti, küünal pandi rukkiterade peale põlema, preester viskas kolm korda rukist põllu peale'
- (60) *'lamba 'sulgugi? 'urbõkõistõga? 'lambakõisilõ päd pite hill' okõidsi pututi*
'isegi lamba aedikus puudutati [palmipuudepühal] urvakimbukesega tasakesi lambakestel pead' (SES)

Sugulasterminid on deminutiivtuletuses üsna universaalsed, siiski jääb silma, et seto keeles on need sageli liittuletised, samas võib näite (61) deminutiive interpreteerida ka kui rituaalset viisakust. Deminutiive kasutatakse aga ka selleks, et viidata sugulasele mõne teise sõnaga (62).

- (61) *ja pil'l 'mänge ja tandsiti ja 'kõikõ, a sis ist- sugulasõ? õdagult lavva 'taadõ. sis nuid kumardi? ekaütte .. nimmõ pite, noh, kes tsõdsõkõnõ vai tädikene vai ristivelekene vai unokõnõ vai velekene vai .. lellänaasõkõnõ vai lelläkene vai nii. 'kõiki 'hüüti nimme piteh. .. vai sõsarõkõnõ* (MK)
'Ja pill mängis ja tantsiti ja kõik, aga siis istusid sugulased õhtul laua taha. Ja siis [noored abiellunud] kummardasid neile igäuhele .. nimepidi, noh, et kes sõtsekene või tädikene või ristivennakene või onukene või vennakene või .. lellenaisekene või lellekene või nii. Kõiki hüüti nimepidi. .. või õekene'
- (62) *mu 'järgmüðsekene kat's 'aastakka noorõmp must* (MK)
'mu järgmine [õde on] minust kaks aastat noorem'

Ka mainitakse hellitavalt loodust ja loodusnähtusi: lund (63), tuult ja maru (64) (mida võib ka ohtlikeks entiteetideks pidada), samuti pühapaikadega seonduvat loodust, nt mände, mille juures teatavaid rituaale läbi viiakse (65).

- (63) *vanaimä k̄õnõli, et ol' l sügüsel lumõkõnõ maah* (Salve 2008)
'vanaema rääkis, et sügisel oli lumi maas'
- (64) *'puhku_i ka, suur tuulõkõnõ, mahatagu_i, marukõnõ* (SESS)
'(rahvalaulust) ära puhu, suur tuulekene, ära vehi, marukene'
- (65) *Sääl 'Tuuma tsässona kottal om parhilla kat's kaharat pedäjäkest ja katai. Sinnä viil visatas mõnikõrd `andit.* (Salve 2008)
'Seal Tooma külakabeli kohal on praegu kaks kaharat männikest ja kadakas. Sinna veel visatakse mõnikord ande'

Kui Jurafsky (1996) polüseemiline tähendusväljade kaart lähtub enne- kõike deminutiivsetest algtäendustest *laps* ja *väike*, siis seda huvitavamaks nähtuseks on seto keeles nn suurte omaduste (66) ja entiteetide (nt eelmainitud *tuul* ja *maru*), piiritute objektide ja loendamatu objektide deminutiveerimine. Näiteks kollektiivi märkivad *rahvas* → *'rahvakõnõ* (67); *ilm* → *ilmakõnõ* (68).

- (66) *poig lätt Petserihe, timä lätt jo `väega suurõkkõsõst, taha-s minno Petserihe võtta?, ja sõs lät 's timä ütsindä? ja ošt hobõsõ ar?* (MK)
'poeg läheb Petserisse, tema kasvab juba väga suureks, ei tahtnud mind Petserisse võtta ja siis ta läks üksinda ja ostis hobuse'
- (67) *'rahvakõnõ kõvõbidõ viil ku inne: `võtkõ? kinni!*
'rahvas [hüüdis] veel kõvemini kui enne: võtke kinni!' (SES)
- (68) *pal'lo rahvast, k̄õik ilmakõnõ kokko tulnu?* (EMS)
'palju rahvast, terve ilm on kokku tulnud'

Slaavi keelteski, kus deminutiivtuletus on produktiivne ja mitmekesine, on harilikud **toidu ja söömisega** seotud deminutiivid. Näiteks kalduvad külaliste võõrustamisel neile pakutavate toitude nimetused olema deminutiivid (Wierzbicka 1985: 166–168). Seejuures on deminutiividel kahene roll: ühelt poolt kiita toitu, teisalt aga hinnata normaalseks toidu vähemat kogust külalise taldrikul (*ibid.*). Seto keeles on toidu ja söömisega seotud deminutiividel pigem austuse ja aupaklikkuse funktsioon (69), samuti on vaja lugupidava suhtumisega tagada toidu jätkuvus. Selline suhtumine on ilmselt laiemalt iseloomulik teistelegi lõunaeesti keelealadele⁶.

⁶ Nõo *anumakene* dem < anum, *anumakõsõ* armastava *'puhkust* 'toidunõud armastavad puhkust (õeldi, et toitu järele ei jäetaks)' (EMS); Har *panõ mullõ taha anumakõisõ* 'piimä 'pane mulle sellesse anumakesse piima' (*ibid.*).

- (69) *leeväkene ol'l vanast aganene*
'leib oli vanasti aganane' (SES)

Samuti on deminutiivid omal kohal, kui kõneaineks on **loodus, taimed, loomad jm olendid** (70 ja 71), seda samuti lõunaesti alal laiemalt⁷.

- (70) *tuvikõist om patt tappa?* (Salve 2008)
'tuvi(kese) tapmine on patt'

- (71) *tõi jal?, hot ti? salliki-i?, teile tati`kõisi* (Salve 2008)
'tõin jälle, kuigi te võib-olla ei armastagi [neid], teile seenekesi'

Mitmel juhul võib deminutiiv tähistada nii semantilist funktsiooni *väike* kui ka mõnd pragmaatilist funktsiooni. Näiteks tuletise *har'o* → *har'okanõ* 'tuhkur' puhul väärib märkimist, et nii alussõna kui ka derivaat (vt näidet 72) on samatähenduslikud ning kontekst ei luba arvata, et pragmaatiline tähendus võiks olla *lembus*. Pigem võiks deminutiivi kasutust pidada eufemistlikuks või ka nuhtluseks oleva looma pisendamiseks.

- (72) *har'okõsõ? veevä? munnõ ja tsipa? kanakõsõ? söövä? ka ar?*
'tuhkrud viivad mune ja väikesed kanakesed söövad nad ka ära' (SESS)

Kõnelemine üleloomulike olendite ja muuga, mis seondub uskumustega, on animistlikust vaatenurgast olnud vajalik suhtlusstrateegia ning funktsioonina saab seda siduda Ponsonnet' (2018) austuse ning imetluse kategooriaga. Näiteks tuletised *äio* ja *äiis* : *äidsi* 'üleloomulik olend, kurat' (SESS) ei väljenda lembust ega põlgust, vaid just austust ning soovi nimetatud olendit mitte pahandada.

5. Kokkuvõtvaid järeldusi

Seto keel on rikas nii deminutiivide moodustamise viiside poolest (sufiksiline ja mittesufiksiline tuletus) kui ka nende esinemissageduse poolest eri tüüpi tekstides ja kõnesituatsioonides. Deminutiivide rohkust seto keeles peegeldab muu hulgas erinevate deminutiivsufiksrite ning ka nende variantide arv keeles. Seto sufiksivara on põhjaesti murretega võrreldes mitmekesisem, osalt ka arhailisem (nt põhjaestis vaid rahvalauludes säilinud primaarse tuletusliite **(i)nEn* jätkuv osalemine deminutiivtuletuses sarnaselt idapoolsete läänemeresoome keelte vepsa, lüüdi ja

⁷ Rõu *nyür lehmäkene um harimada? ~ harinamalda? ~ 'isiunass jalaga?* (EMS)
'noor lehm pole [lüpsmisega] harjunud, äigab jalaga'.

karjalaga; arhailisel kujul on ka liide *-kanõ/-käne*). Deminutiivide sage kasutamine korreleerub ühtlasi nende moodustamisega pea kõikidest sõnaliikidest: nimisõnad, omadussõnad, mäårsõnad, mitmesugused asesõnad, hüüdsõnad, lisaks muidugi ka mitmekesine nimetuletussüsteem. Eesti kontekstis on silmatorkavamaid iseärasusi deminutiivide (adjektiivide ja adverbide) moodustamine komparatiivsest alussõnast.

Deminutiivide funktsioone saab kindlasti vaadelda antropotsentrilisest vaatenurgast. Oleme leidnud seto vasted pea kõigile Jurafsky (1996) universaalse polüseemia mudelis esitatud funktsioonidele ning Ponsonnet' (2018) pakutud deminutiivide emotsionaalsete tähendusvarjundite (konnotatsioonide) kategooriatele. Samas tõdeme, et mitmel juhul on seto deminutiivide surumine nii Jurafsky kui ka Ponsonnet' esitatud deminutiivide funktsioonide üsna avaratesse raamidesse olnud siiski meelevaldne. Deminutiivi kasutamine seto keeles ei pruugi alati haakuda ühegi seni pakutud funktsiooniga. Deminutiivide mõte elik ülesanded seto keeles seletuvad pigem arhailise, animistliku maailmakäsitusega ning rääkimiskultuuriga laiemalt. Setode kõnelemistaktika eri situatsioonides ja kõnepraktikad vajavad tulevikus veel süvitsi analüüsimist.

Kirjandus

- Aabrams, Vahur 2013.** Vinne õigeusu ristinimeq ja seto vastõq. – Raasakõisi Setomaalt. Setomaa Jakob Hurda silmi läbi aastagil 1886 ja 1903. Kommentaarõga välläännõq. Kokko pandnu, käsikiräst tõlknu ja toimõndanu Paul Hagu (seto kiil), Vahur Aabrams (saksa kiil). (= Seto kirävara 6.) Seto Instituut, Eesti Kirjandusmuuseum, 237–262.
- Armoskaite, Solveiga, Päivi Koskinen 2008.** Diminutive verbal suffixes in Finnish. – Actes du congrès annuel de l'Association canadienne de linguistique 2008. Proceedings of the 2008 annual conference of the Canadian Linguistic Association, 1–13.
- Arukask, Madis, Eva Saar 2020.** Vaikimine, rääkimine ja muud traditsioonilised kõnetead vepsa rahvakultuuris kultuuridevahelises võrdluses. – Mäetagused 77, 89–116.
- Arukask, Madis, Eva Saar 2021.** Deminutiivid idapoolsete läänemeresoome rahvaste animistlikus keelekasutuses. – Emakeele Seltsi aastaraamat 66 (2020). Peatoim. Mati Erelt. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, 9–38.
- Bakema, Peter, Dirk Geeraerts 2008.** Diminution and augmentation. In Booij, Geert E., Christian Lehmann, Joachim Mugdan, Stavros Skopeteas

- (eds.), *Morphology/Morphologie*, 1045–1052. Berlin, New York: De Gruyter Mouton.
- Dressler, Wolfgang U., Lavinia M. Barbaresi 1994.** *Morphopragmatics: Diminutives and Intensifiers in Italian, German, and Other Languages.* (= Trends in Linguistics. Studies and Monographs 76.) Berlin, New York: De Gruyter Mouton.
- Grandi, Nicola, Livia Körtvélyessy 2015.** Introduction: Why evaluative morphology? – *Edinburgh Handbook of Evaluative Morphology.* Ed. by Nicola Grandi, Livia Körtvélyessy. Edinburgh University Press, 3–20.
- Hakulinen, Lauri 2000.** Suomen kielen rakenne ja kehitys. 5., muuttamaton painos. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- Hamid, Iman, Sahar Faiq 2009.** A Comparative Study of Diminutive Forms in English and Arabic. – *J. Edu. Sci.*, Vol. (16) No. (1). 1–15.
- Joalaid, Marje 2009.** Balto-finnic personal name suffixes. – *Names in Multi-Lingual, Multi-Cultural and Multi-Ethnic Contact. Proceedings of the 23rd International Congress of Onomastic Sciences, August 17–22, 2008.* Ed. by Wolfgang Ahrens, Sheila Embleton, André Lapierre with the assistance of Grant Smith, Maria Figueredo. Toronto: York University, 532–541.
- Jurafsky, Daniel 1996.** Universal tendencies in the semantics of the diminutive. – *Language* 3, 533–578.
- Kasik, Reet 2004.** Eesti keele sõnatuletus. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Kasik, Reet 2015.** Sõnamoodustus. (= Eesti keele varamu I.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Kazakovskaya, Victoria V., Reili Argus 2021.** Acquisition of diminutives in typologically different languages: Evidence from Russian and Estonian. – *Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat. Estonian Papers in Applied Linguistics* 17, 81–97. doi:10.5128/ERYa17.05.
- Kehayov, Petar, Rogier Blokland 2007.** Mittesufiksaalne deminutiivituletus eesti keeles. – *Emakeele Seltsi aastaraamat* 52 (2006). Peatoim. Mati Ereht. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, 87–124.
- Kupp-Sazonov, Sirje 2019.** Deminutiivsete noomenite funktsionaalsusest vene ja eesti keeles mõningate Tšehhovi jutustuste ning nende tõlgete näitel. – *Lähivõrdlusi. Lähivertailuja* 29. Peatoim. Annekatrin Kaivapalu. Tallinn: Eesti Rakenduslingvistika Ühing, 113–140. <http://dx.doi.org/10.5128/LV29.04>
- Kuzmin, Denis 2022.** Old Karelian personal names. – *Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakiri. Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics* 13 (2), 247–273.
- Laanest, Arvo 1975.** Sissejuhatus läänemeresoome keeltesse. Toim. Valmen Hallap. Tallinn: Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut.

- Mägiste, Julius 1928.** *oi-, ei-*deminutiivid läänemeresoome keelis. Läänemeresoome nominaaltuletus. I. (= Acta et Commentationes Universitatis Tartuensis (Dorpatensis) B XII, 2.) Tartu.
- Mägiste, Julius 1929.** Eesti *-ss*-aineselisest deminutiivsuffiksist. – Eesti Keel 3–4, 69–75.
- Neetar, Helmi 1990.** Deverbaalne nominaaltuletus eesti murretes I. Tallinn: Eesti TA Keele ja Kirjanduse Instituut.
- Nissilä, Viljo 1975.** Suomen Karjalan nimistö. (= Karjalaisen kulttuurin edistämissäätiön julkaisuja.) Joensuu.
- Pajusalu, Karl 1996.** Multiple linguistic contacts in South Estonian: Variation of verb inflection in Karksi. (= Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 54.) Turku: University of Turku.
- Pajusalu, Karl 2001.** Baby talk as a sophisticated register: A phonological analysis of South Estonian. – Psychology of Language and Communication 5 (2), 81–92.
- Peegel, Juhan 2006.** Eesti vanade rahvalaulude keel. Koost. Urmas Sutrop, toim. Ülo Tedre. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Piho, Mare 1997.** Setu külad Siberis. – Kaika süvõlikuulõ kogomik I–VIII (1989–1996). Võru: Võro Instituut, 51–63.
- Ponsonnet, Maia 2018.** A preliminary typology of emotional connotations in morphological diminutives and augmentatives. – Studies in Language. International Journal sponsored by the Foundation „Foundations of Language“, Volume 42, Issue 1, 17–50. <https://doi.org/10.1075/sl.00002.pon>.
- Prillop, Külli, Karl Pajusalu, Eva Saar, Sven-Erik Soosaar, Tiit-Rein Viitso 2020.** Eesti keele ajalugu. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Rūķe-Draviņa, Velta 1953.** Adjectival diminutives in Latvian. – The Slavonic and East European Review 31 (77), 452–465.
- Saar, Eva 2016.** Vene õigeusu eesnimed vadja, isuri ja seto keeles. – Emakeele Seltsi aastaraamat 61 (2015). Peatoim. Mati Ereht. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, 167–186.
- Simm, Jaak 1983.** Setu eesnimesid. – Eesnimedest oskussõnadeni. Emakeele Seltsi aastaraamat 26/27 (1980/1981). Tallinn: Eesti Raamat, 92–97.
- Todesk, Triin 2022.** *Ogdžyk tōd* 'I do not know that well': *džyk* as a degree expression with verbs in Komi. (= Dissertationes Philologiae Uralicae Universitatis Tartuensis 22.) Tartu: University of Tartu Press.
- Vainik, Ene 2012.** Eesti keele sõnavara afektikalduvus ja mis sellega peale hakata. – Keel ja Kirjandus 8–9, 644–657.
- Vare, Silvi 1981.** Nimisõnaliited tänapäeva eesti kirjakeeles. Tallinn: Valgus.
- Vare, Silvi 1994.** Nimi- ja omadussõnatuletus tänapäeva eesti kirjakeeles. (= Dissertationes Philologiae Estonicae Universitatis Tartuensis 6.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Wierzbicka, Anna, 1985. Different cultures, different languages, different speech acts. Polish vs. English. – *Journal of Pragmatics* 9, 145–178.

Sõnavara ja näidete allikad

EKI WK = Wiedemanni sõnavarakogu. Eesti Keele Instituudi eesti murrete ja soome-ugri keelte arhiiv.

EKSS 2009 = Eesti keele seletav sõnaraamat 1–6, 2009. „Eesti kirjakeele seletus-sõnaraamatu“ 2., täiendatud ja parandatud tr. Toim. Margit Langemets, Mai Tiits, Tiia Valdre, Leidi Veski, Ülle Viks, Piret Voll. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus. <http://www.eki.ee/dict/ekss/>.

EMS = Eesti murrete sõnaraamat I–VI, 1994–2019. Eesti Teaduste Akadeemia. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus. <https://www.eki.ee/dict/ems/>.

etTenTen = Eestikeelsete veebilehtede korpus. <http://www.keelevaab.ee/>.

MK = Liina Lindström, Triin Todesk, Maarja-Liisa Pilvik 2022. Eesti murrete korpus. Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituut. DOI: 10.23673/re-365.

Salve, Kristi 2008. Setu pärimus Ello Kirsi kirjapanekus. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristika osakond. <https://www.folklore.ee/setukirss/> (vaadatud 09.12.2022).

SES = Eva Saar, Paul Hagu, Inge Käsi, Maeve Leivo, Mari Mets, Hanna Pook, Karl Pajusalu [koostamisel]: Seto-eesti sõnaraamat. Tartu, Tallinn.

SESS = Eva Saar, Paul Hagu, Inge Käsi, Maeve Leivo, Hanna Pook, Karl Pajusalu 2020. Seto eripäraste sõnade sõnaraamat. Toim. Eva Saar, Jüri Viikberg. Tartu, Tallinn: EKSA. <http://www.eki.ee/dict/setoeri/>.

Eva Saar
eesti ja üldkeeleteaduse instituut
Tartu Ülikool
Jakobi 2
51005 Tartu
eva.saar@ut.ee

Triin Todesk
eesti ja üldkeeleteaduse instituut
Tartu Ülikool
Jakobi 2
51005 Tartu
triin.todesk@ut.ee

Diminutives in Seto (South Estonian)

EVA SAAR, TRIIN TODESK

This article provides a general overview of Seto diminutives and diminutiveness in Seto speech practice.

The main diminutive suffixes of Seto are as follows: *-o, -õ* (e.g. *jānes* 'rabbit' → *jāno* ~ *jānõ* 'bunny'); *-u, -ü* (e.g. *härǵ* 'bull' → *hällü*); *-i* (e.g. *tütrik* 'girl' → *tüdi*); *-nE* (e.g. *kana* 'hen' → *kananõ* 'chick'); *-t's/-d's* (e.g. *kepp* 'stick' → *kepet's*); *-šk* and *-ška* of Russian origin (e.g. *ladrašk* 'blabber'); *-kEnE, -kAnE* which often form compound suffixes, e.g. [palatalisation + *-o* + *-kanõ*]: *poiśś* 'boy' → *poiśo* 'boy_{dim}' → *poiśokanõ* 'boy_{dim+dim}'. In addition to various suffixes, non-suffixal derivation mechanisms are used in Seto, *i.a.* palatalization (e.g. *vašk* 'calf' → *vaśšo*), lexicalization of genitive forms (e.g. *kuld* 'gold': Gen *kulla* → *kul'la* 'dear'), gemination (e.g. *mari* 'berry' → *mañna*), and desuffixation (e.g. *repän* 'fox' → *rebo*).

The frequent occurrence of diminutives in Seto also correlates with their appearance with various parts of speech: nouns, adjectives, adverbs, pronouns, and interjections; diminutives are naturally used in the diverse system of name derivation. With some adjectives and adverbs, the diminutive suffix appears after the comparative suffix [stem + COMP + DIM], e.g. *suur* 'big' → *suurõ(m)b* 'bigger' → *suurõ-(m)ba-kõnõ* 'big-COMP-DIM'.

Functionally, Seto diminutives can be categorized according to Jurafsky's (1996) model of universal polysemy and the categories of emotional connotations of diminutives proposed by Ponsonnet (2018). However, in many cases, the Seto diminutives are multifunctional and their functions are rather explained by a more archaic, animistic world view and speaking culture in general.

Keywords: diminutive derivation, word formation, morphopragmatics, expressive vocabulary, Seto language (South Estonian)